

Concentratie allochtonen toegenomen

Jan Latten¹⁾, Han Nicolaas²⁾ en Karin Wittebrood³⁾

Niet-westerse allochtonen wonen vanouds geconcentreerd in het westen van Nederland. Daarbinnen zijn ze geconcentreerd in de vier grote steden. In 2004 bestond 10 procent van de Nederlandse bevolking uit niet-westerse allochtonen, maar hun aandeel in de vier grote gemeenten gezamenlijk was bijna een derde. Op lager regionaal niveau zijn de concentratieverschillen nog groter. Tevens blijkt dat de concentratie van niet-westerse allochtonen tussen 1999 en 2004 is toegenomen.

Ongelijkmatige spreiding niet-westerse allochtonen

De bevolking van Nederland woont ongelijkmatig gespreid over het land. De bevolking concentreert zich in het westen van het land en in de steden. De provincie Zuid-Holland had in 2004 met 3,4 miljoen het grootste aantal inwoners, terwijl Flevoland er slechts ongeveer 360 duizend had. De steden Rotterdam en Den Haag nemen op hun beurt ruim 30 procent van het inwonertal van Zuid-Holland voor hun rekening.

De ruimtelijke spreiding van deze niet-westerse allochtonen is nog ongelijkmatiger dan die van de totale Nederlandse bevolking. In 2004 woonde 35,6 procent van hen in de provincie Zuid-Holland, terwijl 20 procent van de totale bevolking van Nederland in deze provincie woonde. Op het niveau van gemeenten komen nog hogere concentraties voor. Hoe kleiner het beschouwde gebied is, hoe groter de verschillen in concentratie zijn.

In 2004 telde Nederland ruim 1,6 miljoen niet-westerse allochtonen, 10,3 procent van de totale Nederlandse bevolking. Zuid-Holland had met 16,5 procent het grootste aandeel niet-westerse allochtonen in de totale bevolking: absoluut gezien waren het bijna 570 duizend niet-westers allochtone inwoners, bijna evenveel als het inwonertal van Rotterdam, dat ongeveer 600 duizend inwoners bedraagt. Van alle niet-westers allochtone inwoners van Nederland woont ruim een op de drie (35,6 procent) in Zuid-Holland.

Zuid-Holland wordt gevolgd door de provincie Flevoland, met 16 procent niet-westerse allochtonen. Dit is vooral een gevolg van het relatief grote aantal niet-westerse allochtonen in de gemeenten Almere en Lelystad. De provincies Noord-Holland en Utrecht volgen met een aandeel niet-westerse allochtonen van respectievelijk 15,6 en 10,7 procent. Drenthe is de provincie met het laagste percentage: 3,1 procent van de Drentse bevolking – 15 duizend personen – is niet-westers allochtoon.

Op gemeenteniveau worden de verschillen in concentratie van allochtonen groter. In circa 90 procent van alle gemeenten ligt het percentage niet-westerse allochtonen onder het landelijk gemiddelde. In veel gemeenten gaat het maar om enkele procenten van de bevolking (*kaart*). Vooral in het noorden en zuidwesten van het land zijn er veel gemeenten met een zeer laag aandeel niet-westerse allochtonen. In 48 gemeenten ligt het percentage boven het landelijk gemiddelde, waaronder drie gemeenten waar het aandeel niet-westerse allochtonen meer dan een kwart bedraagt (*staat 1*). Rotterdam is koploper met een percentage van 34,6. Amsterdam en Den Haag telden op 1 januari 2004 respectievelijk 33,9 en 31,2 procent niet-westerse allochtonen.

Staat 1
Verdeling van gemeenten, wijken en buurten naar percentage niet-westerse allochtonen, 1 januari 2004

	Percentage niet-westerse allochtonen					Aantal
	0–<5%	5–<10%	10–<25%	25–<50%	50–100%	
	%					abs. = 100%
Gemeenten	69	20	10	1	–	483
Wijken	67	17	12	3	1	2 529
Buurten	70	15	11	4	1	11 190
waaronder in						
Amsterdam	4	14	35	31	15	93
Rotterdam	10	11	27	31	21	78
Den Haag	7	33	23	26	11	106
Utrecht	14	29	35	20	2	96

Op beneden-gemeentelijk niveau zijn de concentratieverschillen nog groter. In 2004 waren er 83 wijken met meer dan 25 procent niet-westerse allochtonen. In 13 wijken was de niet-westerse bevolking in de meerderheid. Van deze wijken liggen er negen in de vier grote steden. In totaal telden de gemeenten in 2004 ruim 2 500 wijken. Op buurtniveau was er anno 2004 sprake van 92 buurten met een meerderheid van niet-westerse allochtonen. Bijna de helft van deze buurten ligt in de vier grote steden. In totaal waren er in dat jaar ruim 11 duizend buurten onderscheiden. Overigens is voor een aantal wijken en buurten het percentage niet-westerse allochtonen niet weergegeven. Daar was het aantal inwoners dermate klein dat deze percentages niet publicabel zijn.

Concentratie van allochtonen neemt toe

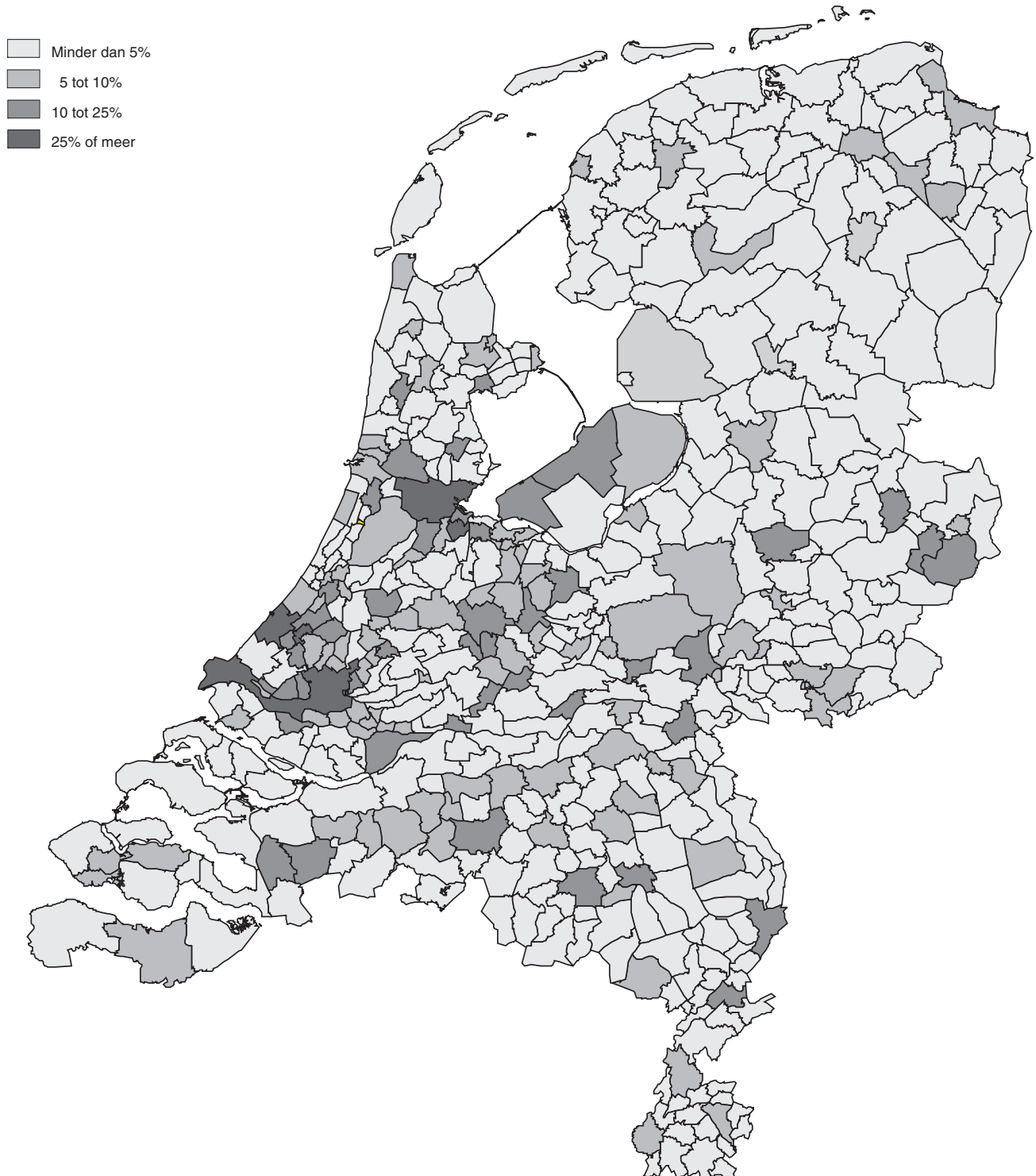
De concentratie van allochtonen is tussen 1999 en 2004 toegenomen. In *staat 2* is op grond van een indeling van niet-westerse allochtonen in een aantal categorieën nagegaan hoeveel gemeenten, wijken en buurten in een periode van vijf jaar in een hogere concentratiecategorie terecht zijn gekomen. Het gaat hierbij om gemeenten, wijken en

¹⁾ Centraal Bureau voor de Statistiek, Voorburg; Universiteit van Amsterdam.

²⁾ Centraal Bureau voor de Statistiek, Voorburg.

³⁾ Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag.

Percentage niet-westerse allochtonen per gemeente, 1 januari 2004



buurten waarvan zowel op 1 januari 1999 als op 1 januari 2004 het aandeel niet-westerse allochtonen bekend (publicabel) was.

In vijf jaar zijn 60 gemeenten in een hogere categorie terechtgekomen. Dat geldt in dezelfde periode voor 214 wijken: 19 keer kwamen die wijken terecht in de categorie 25 tot 50 procent en vier keer zelfs in de categorie van 50 procent en meer. Anderzijds zijn er ook een aantal wijken 'gedeconcentreerd' (*noot 1*). Op buurniveau is de concentratie in enkele honderden buurten toegenomen. In 2004 waren er in Nederland 92 buurten met meer dan 50 pro-

cent niet-westerse allochtonen. Vijf jaar eerder waren dat er nog slechts 53. De categorie 25 tot 50 procent was in 2004 goed voor 364 buurten, 104 meer dan vijf jaar eerder.

Deze toegenomen concentratie is sterker dan verwacht mocht worden op basis van de landelijke bevolkingsgroei. Hierbij is het landelijke groeipercentage niet-westerse allochtonen in de periode van 1999 tot 2004 toegepast op alle gemeenten, wijken en buurten. Op deze manier wordt de situatie verkregen zoals die zou zijn ontstaan bij een gelijkmatige spreiding van de landelijke toename. Het

Staat 2

Overgangsmatrices op gemeente-, wijk- en buurniveau naar percentage niet-westerse allochtonen op 1 januari 1999 en 1 januari 2004

Waargenomen groei

Landelijke groei (na toepassing van het landelijk groeipercentage van 1999 op 2004 op alle gemeenten, wijken en buurten)

Overgangsmatrix van 1999 op 2004: aantal gemeenten

Overgangsmatrix van 1999 op 2004: aantal gemeenten

Percentage niet-westers op 1-1-1999	Percentage niet-westers op 1-1-2004				
	0-<5	5-<10	10-<25	25-<50	50+
0- <5	362	37			
5-<10	1	77	23		
10-<25			35		
25-<50				3	
50+					

Percentage niet-westers op 1-1-1999	Percentage niet-westers op 1-1-2004				
	0-<5	5-<10	10-<25	25-<50	50+
0- <5	385	14			
5-<10		86	15		
10-<25			35		
25-<50				3	
50+					

Overgangsmatrix van 1999 op 2004: aantal wijken

Overgangsmatrix van 1999 op 2004: aantal wijken

Percentage niet-westers op 1-1-1999	Percentage niet-westers op 1-1-2004				
	0-<5	5-<10	10-<25	25-<50	50+
0- <5	1 119	106	3		
5-<10	6	242	82		
10-<25	4	4	166	19	
25-<50				33	4
50+					4

Percentage niet-westers op 1-1-1999	Percentage niet-westers op 1-1-2004				
	0-<5	5-<10	10-<25	25-<50	50+
0- <5	1 191	37			
5-<10		274	56		
10-<25			176	17	4
25-<50				33	4
50+					

Overgangsmatrix van 1999 op 2004: aantal buurten

Overgangsmatrix van 1999 op 2004: aantal buurten

Percentage niet-westers op 1-1-1999	Percentage niet-westers op 1-1-2004				
	0-<5	5-<10	10-<25	25-<50	50+
0- <5	2 492	391	22	1	
5-<10	77	794	283	2	
10-<25	18	30	683	112	
25-<50			13	201	33
50+				3	48

Percentage niet-westers op 1-1-1999	Percentage niet-westers op 1-1-2004				
	0-<5	5-<10	10-<25	25-<50	50+
0- <5	2 742	164			
5-<10		985	171		
10-<25			756	87	46
25-<50				201	51
50+					

beeld wordt dan duidelijk anders dan in de feitelijke situatie: volgens de landelijke ontwikkeling hadden meer gemeenten 'op de diagonaal' moeten blijven, terwijl minder gemeenten naar een hogere klasse hadden moeten overgaan dan feitelijk het geval is. Een voorbeeld ter verduidelijking:

Volgens de landelijke ontwikkeling hadden 56 wijken in de categorie van 5 tot 10 procent niet-westerse allochtonen op 1 januari 1999 moeten overgaan naar de categorie van 10 tot 25 procent op 1 januari 2004 (staat 2, rechtergedeelte). In werkelijkheid gingen er 82 wijken over naar deze hogere categorie (staat 2, linkergedeelte). Deze benadering laat onmiskenbaar zien dat de concentratie van allochtonen toeneemt.

Tussen de grote steden bestaan daarnaast soms opvallende verschillen naar samenstelling. Marokkanen maken bijvoorbeeld bijna de helft uit van alle niet-westerse allochtonen in Utrecht, tegen een zesde in Den Haag. Antillianen zijn het sterkst vertegenwoordigd in Rotterdam, waar hun aandeel sinds 1996 fors is toegenomen. Nog opvallender is de oververtegenwoordiging van niet-westerse allochtonen onder de jeugd in de grote steden. Terwijl een op de zes jongeren (0-14 jaar) in Nederland een niet-westerse herkomst had, was dit aandeel in Amsterdam en Rotterdam in 2004 meer dan de helft (respectievelijk 55 en 54 procent).

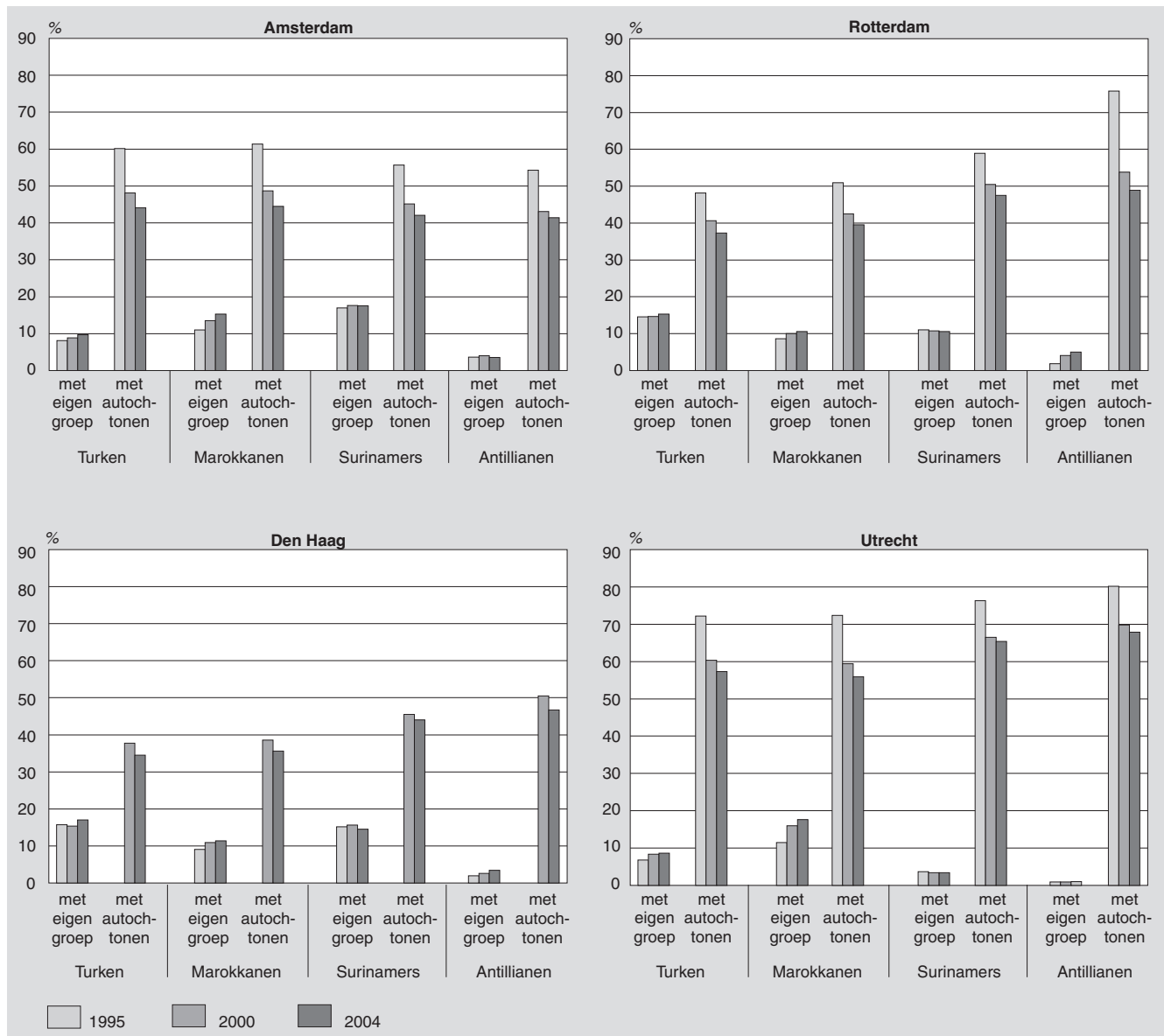
De 'verkleuring' van de steden blijkt ook uit de statistische ontmoetingskansen (noot 2) met groepsgenoten en autochtonen. Gegeven een bepaald aandeel van een allochtone groep in de totale stadsbevolking, hangt het van de

segregatie van die groep af welke statistische ontmoetingskansen zij heeft met leden van de eigen groep, dan wel met andere bevolkingsgroepen. Tussen 1995 en 2004 zijn de ontmoetingskansen tussen allochtonen en autochtonen sterk afgenomen, terwijl de ontmoetingskansen met groepsgenoten zijn toegenomen. Het potentieel contact met leden van de eigen groep is in Amsterdam het grootst voor Surinamers, in Rotterdam en Den Haag voor Turken en in Utrecht voor Marokkanen (grafiek 1).

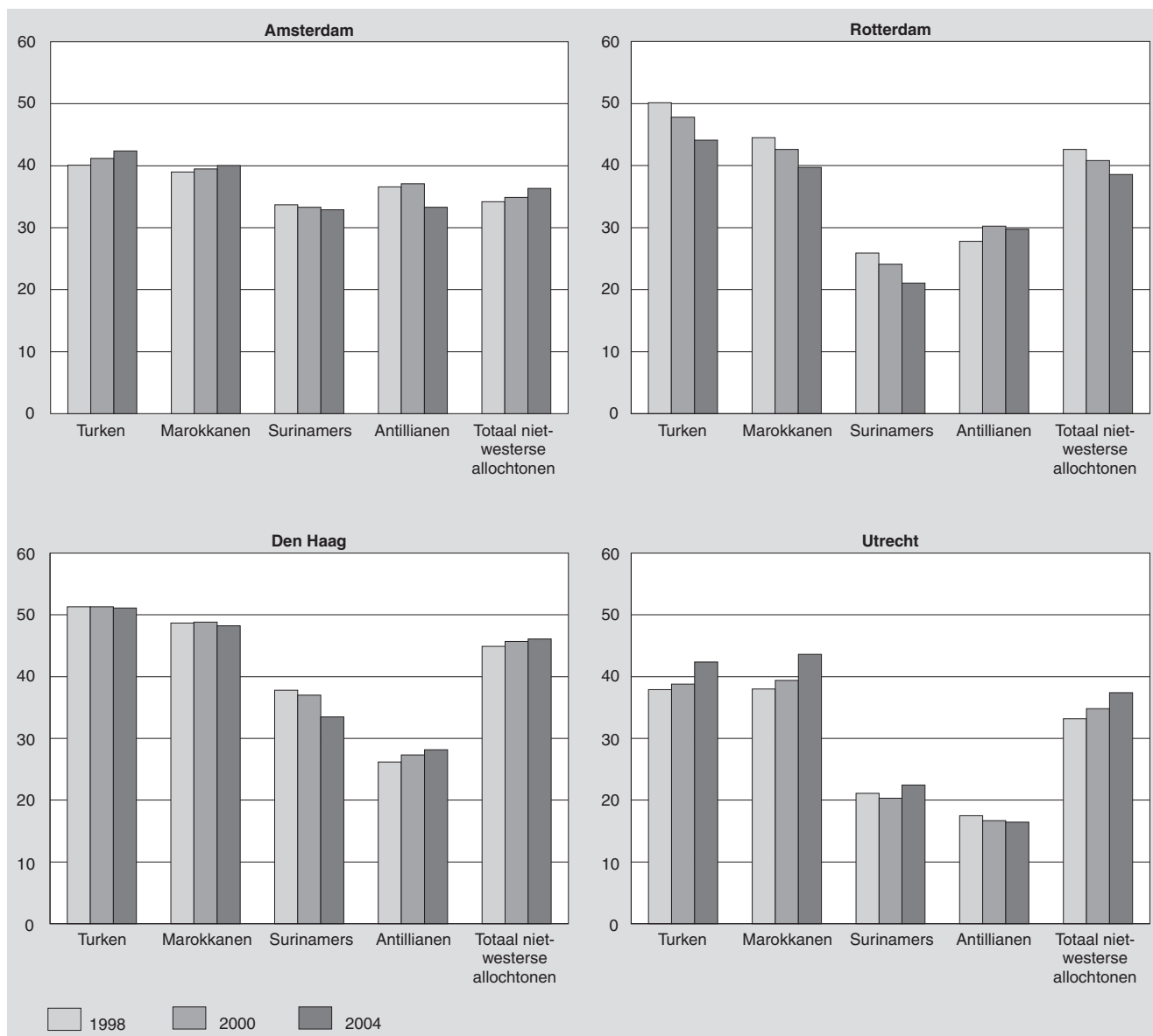
De 'verkleuring' van de steden heeft sterk te maken met het verhuisgedrag van de stedelijke bevolking (Gijsberts, 2004). De trek van autochtonen uit de stad – de zogenoemde 'witte vlucht' – is reeds een aantal jaren zichtbaar en zal waarschijnlijk voorlopig doorgaan, met als gevolg dat de wijken waar al veel allochtonen wonen, steeds meer verkleuren. Een proces dat hierin een versterkende rol speelt, is het naar verzorgingshuizen gaan en overlijden van de autochtonen ouderen die in deze wijken wonen. Verwacht mag worden dat vrijgekomen huizen worden ingenomen door niet-westerse migranten die uit het buitenland komen.

Van de vier grote steden zijn Den Haag en Rotterdam sterker gesegregeerd dan Amsterdam en Utrecht. In deze twee laatstgenoemde steden is de segregatie tussen 1998 en 2004 toegenomen (met name voor Turken en Marokkanen), terwijl de segregatie voor deze groepen in Rotterdam juist is afgenomen. In alle vier grote gemeenten en voor alle onderscheiden jaren liggen de segregatie-indices voor Turken en Marokkanen hoger dan voor Surinamers en Antillianen (grafiek 2).

1. Ontmoetingskansen van allochtonen



2. Segregatie-index naar herkomstgroepering



Literatuur

Bolt, G. en R. van Kempen, 2000, Concentratie en segregatie in Nederlandse steden. In: Kempen, R. van, et al. (red.), Segregatie en concentratie in Nederlandse steden: mogelijke effecten en mogelijk beleid, blz. 13–34. Van Gorcum, Assen.

Gijsberts, M., 2004, Minderheden en integratie. In: SCP, Sociaal en Cultureel Rapport 2004, blz. 131–177. SCP, Den Haag.

Laan Bouma-Doff, W. van der, 2005, De buurt als belemmering? Koninklijke Van Gorcum, Assen.

RIGO, 2003, Nieuwbouw en herstructurering: doorstroming en dynamiek in nieuwe en oude wijken. Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, Assen.

Uunk, W. en S. Dominguez Martinez, 2002, Wijken in beweging: migratie in en uit concentratiewijken. Van Gorcum, Assen.

Noten in de tekst

¹⁾ Grenswijzigingen spelen daarbij geen rol. Er is uitgegaan van de situatie op 1 januari 1999 en nagegaan wat voor elke eenheid (gemeente/wijk/buurt) het aandeel niet-westerse allochtonen was op 1 januari 2004. Als een eenheid op 1 januari 1999 bestond en op 1 januari 2004 niet meer, is de eenheid op 1 januari 2004 vergelijkbaar gemaakt met de situatie op 1 januari 1999. Er is als het ware ‘teruggelegd’ naar de situatie op 1 januari 1999.

²⁾ Het gaat hier om de Lieberson’s index P*, ook wel bekend als de *isolation index*. De formule van deze index is:

$$P^* = \hat{\alpha} [(x_i / X) * (y_i / T_i)] * 100$$

waarbij:

x_i = het aantal niet-westerse allochtonen in postcodegebied i

X = het aantal niet-westerse allochtonen in de hele gemeente

y_i = het aantal personen van een andere groep in postcodegebied i

T_i = de totale bevolking in postcodegebied i

³⁾ De gebruikte formule voor de segregatie-index is:

$$S = 0,5 * \hat{\alpha} | a_i / A - o_i / O | * 100$$

waarin a_i en A het aantal niet-westerse allochtonen in postcodegebied i , respectievelijk de hele gemeente voorstellen en o_i en O het aantal overige inwoners in postcodegebied i en de hele gemeente.

⁴⁾ De mate van segregatie is afhankelijk van de ruimtelijke eenheid die wordt gebruikt.

Als de segregatie-index op een lager niveau wordt berekend (d.w.z. een kleiner gebied), zal deze minimaal gelijk zijn aan die van het hogere niveau, maar meestal hoger uitvallen. In dit artikel zijn de segregatie-indices berekend op het niveau van viercijferige postcodegebieden.